

Тетяна Кравченко

РАДЯНСЬКА ПЕДАГОГІКА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ ПРО СТАТЕВЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

Питання статевої соціалізації, теорії та практики підготовки молоді до сімейного життя, статевого виховання школярів та збереження репродуктивного здоров'я молоді ґрунтовно розглянуто в роботах сучасних українських науковців (Т. Говорун, В. Кравець, А. Нагорна). Водночас, у вітчизняній історико-педагогічній літературі недостатньо висвітлено внесок радянських учених др. пол. ХХ ст. в розробку теоретичних основ статевого виховання дітей та молоді. Саме тому, ми поставили за мету дослідження та узагальнення теоретичних положень статевого виховання школярів указанного періоду.

Проблема статевого виховання школярів широко розглядалася на сторінках педагогічної літератури др. пол. ХХ ст. Першою працею цього періоду, що висвітлювала питання урахування статевої відмінностей хлопчиків та дівчаток у вихованні, стала книга Т. Атарова «Питання статевого виховання» (1959). Автор розглянув широке коло питань статевої проблематики: статево-виховання та роль шкільної гігієни, статева зрілість, гігієна шлюбу (шлюбний вік, форми сім'ї, статева гігієна, статева мораль). Слід зазначити, що більшість означених питань не втратили своєї значущості і в наш час. Разом з поданням теоретичних відомостей Т. Атаров пропонував практичні заходи щодо розв'язання проблеми: «широке проведення пропаганди основ біології та гігієни серед населення, а також боротьба за здорові погляди на статево-життя» [1, с. 35]. Водночас, ефективним шляхом вирішення завдань статевого виховання школярів автор вважав проведення курсу шкільної гігієни та моральне виховання учнівської молоді.

Хочемо звернути увагу на те, що переважна більшість авторів означеного періоду розглядали питання статевого виховання школярів з позицій його суспільної значущості. Зокрема, М. Чучелов у праці «Про статево-виховання» (1964) наголосив: «Ми не можемо дивитися на форми статевого життя як на особисту справу окремого громадянина. Статево-виховання являє собою безпеку для суспільства» [7, с. 28].

Водночас виховну роботу школи у цьому напрямі дослідники вважали недостатньою і малоефективною: «у середньому 16 % хлопчиків і дівчаток отримали перші відомості про статево-

життя у школі, 6–7 % – від батьків, решта – з випадкових джерел» [6, с. 3–4]. Наголошувалось, що статево-виховання «...це не окремі випадкові заходи на зразок лекцій чи бесід. Воно має проводитися постійно, послідовно та систематично, зі зміною змісту і форми відповідно розвитку дитини» [3, с. 22].

Унікальним прикладом системного підходу до проблеми статевого виховання дітей та молоді у др. пол. ХХ ст., стала діяльність В. Сухомлинського. По-перше, педагог багато уваги приділяв висвітленню питань статевого виховання школярів («Народження громадянина» (1970), «Листи до доньки» (1968), «Листи до сина» (1975), «Книга про любов» (1983). По-друге, в очолюваній педагогом Павлівській школі, теоретичні положення реалізувалися у практичній діяльності за допомогою факультативного курсу «Кохання. Шлюб. Сім'я». Заняття для учнів 8–10 класів проводили В. Сухомлинський та Г. Сухомлинська у формі бесіди [8]. Слід зазначити, що педагог розглядав статево-виховання крізь призму загальнолюдських ідеалів виховуючи при цьому культуру почуттів.

Ряд авторів разом із висвітленням теоретичних положень статевого виховання подавали методичні рекомендації як для вчителів, так і для батьків: Б. Малахов «Статево-виховання підлітка» (1981) – методичні рекомендації щодо проведення бесід на теми статевого характеру; О. Добрович «Бесіди про статево-виховання» (1982) – рекомендації батькам щодо інформації, яку має засвоїти дитина тощо.

З середини 80-х рр. ХХ ст. радянські вчені звернули увагу на важливість проведення статевого виховання дітей у сімейному колі: «Доки педагоги дискутують один з одним та з медиками про те, що можна знати дітям, а що ні, батькам самим доводиться відгороджувати своїх дітей від сексуальних травм та міфів...» [2, с. 11]. Наслідком такої уваги стала поява науково-педагогічної літератури, спеціально призначеної для батьківської аудиторії: Д. Колесов, А. Хрипкова «У сім'ї син та донька» (1985); М. Шушунова «Морально-статево-виховання дітей у сім'ї» (1985); Т. Говорун, О. Шарган «Батькам про статево-виховання дітей» (1990). Така література мала на меті скоординувати виховну

роботу школи та сім'ї у напрямі статевого виховання школярів.

Про неоднозначність та складність проблеми в означений період свідчив той факт, що до теоретичних розробок основ статевого виховання звертались не лише педагоги, а й лікарі, психологи, фізіологи.

Так, віце-президент Академії педагогічних наук СРСР, доктор біологічних наук А. Хрипкова у своїх працях («Розмова на складну тему» (1970), «Продовжимо розмову на складну тему» (1973) підкреслила нагальну потребу врахування не лише морального, а й соціально-гігієнічного аспекту у статевого вихованні. Актуальність праць дослідниці підтвердилася появою значної кількості наукової літератури: низка праць А. Шибаєвої «У сім'ї росте донька» (1966), «Орієнтовна бесіда з ученицями 9–10 класів» (1966), «Батькам про статево гігієну дітей» (1970), «Соціально-гігієнічні аспекти статевого виховання дівчаток та дівчин» (1970); методичний посібник для лікарів М. Шенінг-Паршиної та А. Шибаєвої «Санітарна просвіта з охорони здоров'я жінок» (1967); посібник для вчителя В. Анісімової, Є. Машкіної «Гігієнічне та моральне виховання учнів» (1985).

Санітарно-гігієнічні аспекти статевого виховання школярів також розглядалися й на сторінках періодичних видань («Здоров'я, «Радянська охорона здоров'я» та ін.): Є. Шершенева «Про статево виховання» (1962), І. Трутнев «Деякі питання статевого виховання» (1964), Д. Орлова «Розмова про статево виховання» (1965), М. Соломін «Про пропаганду санітарно-гігієнічних навичок у статевого вихованні підлітків та молоді» (1969), Р. Якобашвілі «Гігієнічне виховання населення з питань сексуального здоров'я» (1984) та ін.

Значну увагу педагогічним аспектам статевого дозрівання було приділено у книзі Д. Колесова та Н. Сельверової «Фізіолого-педагогічні аспекти статевого дозрівання» (1978).

У 1982–1985 рр. Д. Колесов й А. Хрипкова видали низку посібників для учителів: «Дівчинка – підліток – дівчина», «Хлопчик – підліток – юнак», в яких розкрили питання соматичного і статевого розвитку хлопчиків та дівчаток, розглянули особливості профілактики та попередження венеричних захворювань, гігієни статі, а також питання дошлюбної підготовки.

Проблеми статевого виховання, психогігієни статі та підготовки молоді до сімейного життя широко висвітлено у працях лікаря-практика, кандидата медичних наук В. Кагана («Батькам про статево виховання» (1989), «Статево виховання дівчинки в сім'ї» (1990), «Вихователю про сексологію» (1991). На основі емпіричних даних автор розкрив

психофізіологічні особливості розвитку дитини, вікові взаємовідносини дітей та підлітків обох статей.

Вагоме наукове обґрунтування медико-педагогічні проблеми статевого виховання молоді отримали у спільних працях В. Кагана з професором Ленінградського педіатричного медичного інституту Д. Ісаєвим («Статево виховання та психогігієна статі у дітей» (1979), «Статево виховання дітей» (1988). Автори рішуче виступили проти домінування медичного напрямку у статевого вихованні школярів. На їх думку, завдання медичних працівників – проводити консультації та підготовку батьків, учителів та інших працівників дитячих установ у галузі медико-гігієнічних питань статевого виховання [4].

Питання статевої проблематики та психології статі знайшли своє висвітлення і наукове обґрунтування у роботах професора, доктора філософських наук І. Кона («Психологія статевої відмінностей» (1982), «Вступ до сексології» (1989) та ін.). Автор дослідив та розкрив біологічні, соціально-культурні, історико-етнографічні і психологічні закономірності статевої поведінки людини; висвітлив особливості чоловічої та жіночої сексуальності, її вікові та індивідуально-типологічні прояви тощо. Науковець зауважив, що під час проведення статевого виховання молоді обов'язково слід враховувати руйнацію традиційної системи статевої ролей і відповідних культурних стереотипів. На думку І. Кона, протиріччя між ідеалами маскулінності та фемінності в сучасному світі зумовлені рядом чинників: переплетення традиційних і сучасних рис чоловіка та жінки, врахування різноманітності індивідуальних відмінностей; відображення не лише чоловічої, але й жіночої точки зору [5, с. 54].

Суттєвою позитивною рисою даного періоду, що також є свідченням значного наукового та суспільного інтересу до проблеми статевого виховання школярів у др. пол. ХХ ст., стала поява спеціальних історико-педагогічних й експериментальних дисертаційних досліджень: В. Барський «Моральна підготовка старшокласників до особистого життя» (Москва, 1966); О. Кунц «Виховання товариських і дружніх стосунків між хлопчиками та дівчатками у школі-інтернаті» (Фрунзе, 1969); Т. Абаєва «Диференційований підхід до хлопчиків та дівчаток – важлива умова ефективності навчально-виховної роботи в школі» (Ташкент, 1970); Л. Верб «Статево виховання старших школярів як морально-педагогічна проблема» (Ленінград, 1972); В. Карпіков «Моральні основи статевого виховання старшокласників / На матеріалі сільських шкіл» (Москва, 1972); Н. Верещатіна «Формування моральних основ сімейного життя

старшокласників» (Алма-Ата, 1973); К. Ілляна «Підготовка старшокласників до сімейного життя та виховання дітей» (Москва, 1973); Р. Лемехова «Моральна підготовка учнівської молоді вечірньої (змінної) школи до особистого життя» (Москва, 1973); П. Постолатєв «Педагогічні основи статевого виховання старшокласників» (Москва, 1974); З. Сахарова «Фізичне виховання як засіб морально-статевого виховання в юнацькому віці» (Київ, 1975); Д. Луцик «Підготовка старшокласників до створення сім'ї та виконання батьківських виховних функцій» (Львів, 1976); Е. Черепова «Моральна підготовка учнів до сімейного життя (1917-1977)» (Тбілісі, 1978); Р. А. Іремашвілі «Моральна підготовка старшокласників до сімейного життя на сучасному етапі розвитку соціалістичного суспільства» (Тбілісі, 1983); В. Зарайченко «Формування єдності особистого та суспільного інтересів у системі підготовки старшокласників до сімейного життя» (Мінськ, 1986); Р. Яруллін «Моральні основи статевого виховання підлітків у навчальній та позакласній роботі з фізичної культури» (Казань, 1986); М. Певзнер «Підготовка підлітків до майбутнього сімейного життя» (Ленінград, 1991).

Дослідники загалом розглядають взаємовідносини представників протилежної статі як невід'ємну частину загального процесу комуністичного виховання, що має проводитися з урахуванням розвитку учнів та їх режиму життя; підкреслюють думку про відповідальність школи за моральну позицію вихованців у статевій сфері; визначають оптимальні умови переключення статевої енергії школярів у позастатеву дружбу та товариськість з ігноруванням інтимного забарвлення стосунків між хлопчиками та дівчатками.

На нашу думку, позитивним слід вважати й те, що в др. пол. ХХ ст. радянські вчені звернули увагу на необхідність цілеспрямованої підготовки молоді до шлюбу і подружнього життя. Впродовж 80-90-х рр. вийшли в світ численні роботи, присвячені питанням дошлюбної підготовки молоді, серед яких: В. Зацепін «Про подружнє життя» (1978), «Ми та наша сім'я» (1983), «Сім'я» (1989), «Молода сім'я: Соціально-економічні, правові, морально-психологічні проблеми» (1991); А. Харчов «Шлюб та сім'я у СРСР»

(1979); М. Вовчик-Блакитна «Підготовка молоді до сімейного життя» (1984); Л. Зюбіна та О. Храмцова «Підготовка школярів до шлюбу та сім'ї» (1985). На сторінках означених праць науковці дослідили низку складних та суперечливих питань, зокрема: виконання подружжям сімейних та батьківських обов'язків, особливості створення атмосфери психологічного комфорту в сім'ї, місце і роль чоловіка та жінки у шлюбі, особливості статевого життя подружжя та ін.

Отже, починаючи з кінця 50-х рр. ХХ ст. радянськими педагогами активно розроблялися теоретичні аспекти статевого виховання школярів. Успішне розв'язання завдань статевого виховання, учені вбачали в цілеспрямованому і систематичному виховному впливі з боку сім'ї, школи та громадськості з урахуванням вікових особливостей дитини.

Виокремлена проблема набула широкого висвітлення та обговорення не лише на сторінках посібників, підручників, монографій та дисертаційних досліджень, а й у періодичних виданнях др. пол. ХХ ст., що може стати предметом подальшого наукового пошуку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атаров Т. С. Вопросы полового воспитания / Т. С. Атаров. – М., 1959. – 107 с.
2. Добрович А. Б. Беседы о половом воспитании / А. Б. Добрович. – М., 1982. – 95 с.
3. Исаев Д. Н. Половое воспитание детей: Медико-психологические аспекты / Д. Н. Исаев, В. Е. Каган. – Л. : Медицина, 1988. – 160 с.
4. Исаев Д. Н. Половое воспитание и гигиена пола у детей / Д. Н. Исаев, В. Е. Каган. – Л. : Медицина, 1979. – 184 с.
5. Кон И. С. Психология половых различий / И. С. Кон // Вопросы психологии. – 1981. – № 2. – С. 47-57.
6. Хрипкова А. Г. Разговор на трудную тему / А. Г. Хрипкова. – М., 1970. – 62 с.
7. Чучелов Н. И. О половом воспитании / Н. И. Чучелов. – М., 1964. – 32 с.
8. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 5097. – оп. 1. – спр. 930.